

Arbeidsnotater

S T A T I S T I S K S E N T R A L B Y R Å

IO 74/3

8. januar 1974

SPREDNINGEN AV FJERNSYNET I NORGE

av

Sigurd Høst

INNHOLD

	Side
I. Innledning	2
II. Opplysninger om fjernsynsutbyggingen	3
III. NRK's lisensstatistikk	5
IV. Intervjuundersøkelser	10
V. Fjernsynsdekningen i ulike befolkningsgrupper	14
Noter	27
Litteratur	30

I. INNLEDNING

Norsk Riksringkasting startet ordinære fjernsynssendinger den 20. august 1960, etter at det hadde vært sendt mer regelmessige prøve-sendinger fra 1. juli 1957. Ved starten på de ordinære sendingene var det om lag 25 000 betalende fjernsynsseere¹⁾. Drøye trettien år senere, ved årsskiftet 1972/1973, var tallet på registrerte lisenser steget til 944 678²⁾.

Ikke minst for å få et utgangspunkt for studier av hvorledes innføringen av fjernsynet har påvirket folks fritidsatferd, kan det være nyttig å se litt nærmere på hvorledes spredningen av fjernsynet har foregått.

Her i landet er temaet allerede behandlet i flere arbeider. Mest omfattende av disse er Helge Østbyes hovedoppgave "Om innføringen av fjernsyn i Norge". (Østbye 1972). I denne avhandlingen er hovedvekten lagt på en matematisk beskrivelse av fjernsynsspredningen i de ulike fylker, på forklaringen av forskjeller i spredningstempo mellom fylkene, og på testingen av en del hypoteser om forskjeller mellom tidlige og sene fjernsynseiere.

Den delen av Østbyes fremstilling som gjelder individuelle forskjeller bygger på intervjuer med i alt 535 personer i Nord-Norge. Det sier seg selv at med et slikt begrenset materiale vil det uansett metode være klare grenser for hvilke muligheter en har for å skille ut virkningene av de forskjellige faktorer som har betydning for tidspunktet for et eventuelt fjernsynskjøp. På dette punktet kan altså ikke Østbyes behandlig sies å gjøre andre analyser overflødige.

Avhandlingen virker videre lite "brukervennlig", i og med at det ofte blir lagt mer vekt på teorier og forklaringer enn på den enkle beskrivelse av faktiske forhold. Mest påfallende er det kanskje at Østbye ikke har tatt med noen skikkelig beskrivelse av hvor langt fjernsynsdekningen egentlig var kommet på de forskjellige tidspunkter.

Før Østbye skrev sin avhandling hadde Per Torsvik ved forskjellige anledninger omtalt fjernsynsspredningen i Norge. (Torsvik 1966, Torsvik 1967, Torsvik 1968). I disse arbeidene er de enkle beskrivelser gitt en større plass. I og med at fjernsynsspredningen nå er kommet en god del lenger enn da Torsvik skrev sine artikler, samtidig som denne siste delen av spredningsprosessen er godt dekket gjennom intervjuundersøkelser, kan det være rom for enda en beskrivelse av hvorledes utbredelsen av fjernsynet har foregått.

Som grunnlag for en slik beskrivelse finnes det tre hovedtyper tilgjengelig materiale: Oversikter over utbyggingen av fjernsynssendere, NRK's egen lisensstatistikk, og resultater fra intervjuundersøkelser der det er stilt spørsmål om tilgangen til fjernsyn.

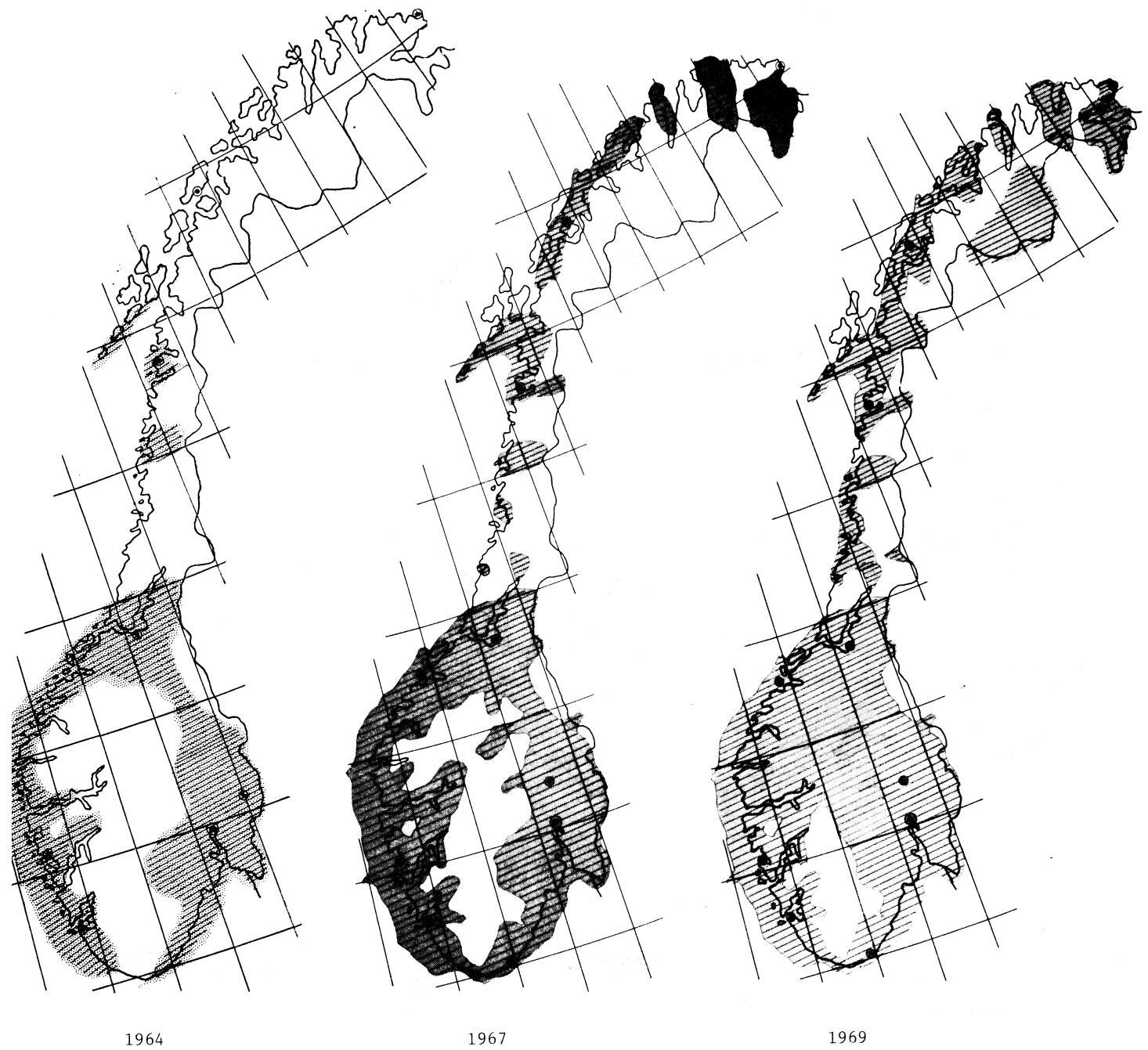
II. OPPLYSNINGER OM FJERNSYNSUTBYGGINGEN.

Fjernsynsmottaking er bare mulig når det er tilnærmet fri luftlinje mellom sendestasjon og mottakerantenne. Dette fører til at signalene fra en bestemt fjernsynssender bare kan mottas innenfor et begrenset geografisk område. Opplysninger om fjernsynsutbyggingen gir dermed også en omtrentlig oversikt over hvor mange som til enhver tid bor innenfor rekkevidde av en fjernsynssender eller en omformer.

Da utbyggingen av fjernsynets sendenett startet litt før 1960, var målsettingen at flest mulig skulle skaffes tilgang til fjernsyn raskest mulig.³⁾ Det var ut fra dette naturlig å starte med Oslo området og der- nest dekke resten av de folkerike områdene på Østlandet sammen med Bergen, Trondheim, Stavanger og Kristiansand. Etter at en på denne måten hadde dekket de største befolkningskonsentrasjonene i Sør-Norge før årsskiftet 1962/1963, fortsatte utbyggingen raskt nordover. Parallelt med denne utbyggingen av hovedsendere foregikk opprettelsen av et nett av mer lokale omformerstasjoner. Retningen og takten i utbyggingen går ellers fram av figurene 1 og 2.⁴⁾ Av den siste figuren ser vi at allerede ved utgangen av 1961 var det mer enn 50 prosent av befolkningen som kunne nås av en fjernsynssender. Prosenten var steget til 75 ved utgangen av 1965, og den var over 90 tre år senere. I dag er fjernsynssignalene på det nærmeste brakt ut til hele befolkningen. Bare et lite mindretall, bosatt i spredtbygde strøk med terrengforhold som vanskeliggjør fjernsynsmottaking, er nå uten muligheter til å ta inn fjernsyn i hjemmene.⁵⁾ Dette betyr også at opplysningene om fjernsynsutbyggingen fra de seneste åra ikke har verdi som bakgrunn for studiet av en spredningsprosess; har de noen interesse må det være som påminnelse om at Norge er et langstrakt og kupert land med en tildels svært spredt bosetting.

FIGUR 1. Fjernsynsdekningen ved utgangen av 1964, 1967 og 1969.

K i l d e : Meldinger om virksomheten i Norsk Rikskringkasting.

III. NRK'S LISENSSTATISTIKK.

NRK's egen lisensstatistikk gir halvårlige oversikter over tallet på betalende fjernsynsseere, fordelt etter fylke. Det blir også regnet ut relative tall - fjernsynslisenser pr. 100 innbyggere i riket og i de enkelte fylker.

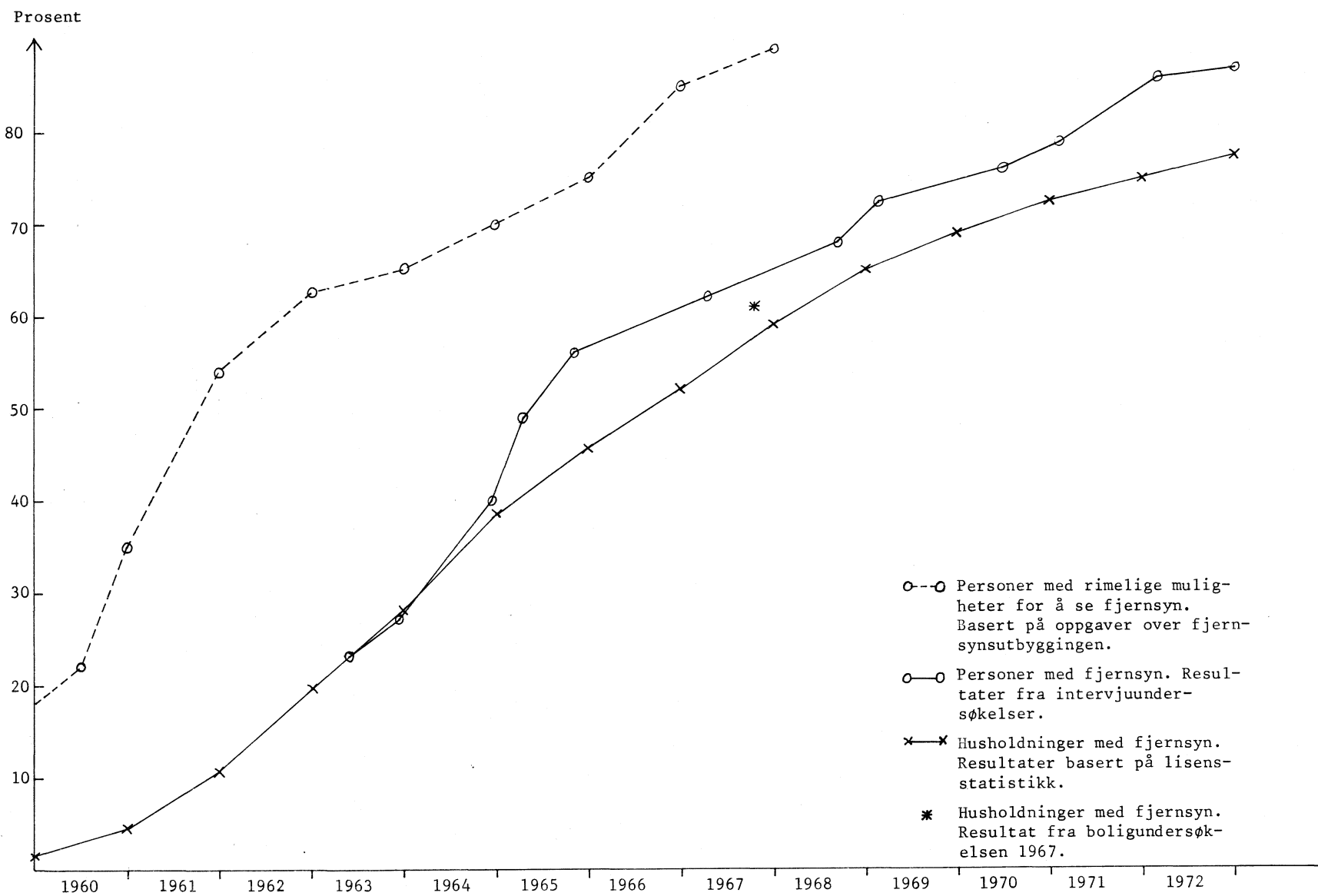
Disse relative tall er svært grove mål for den faktiske fjernsynsdekningen, i og med at de ikke sier noe om hvor mange personer som dekkes av hvert enkelt registrert apparat. 944 678 registrerte lisenser ved utgangen av 1972 tilsvarer 24,1 lisenser pr. 100 innbyggere, dette forholdstallet sier imidlertid lite om hvor mange som hadde anledning til å se fjernsyn på dette tidspunktet. I den grad tallet på personer pr. apparat varierer fra fylke til fylke, vil det videre være vanskelig å bruke lisenser pr. 100 innbyggere som grunnlag for sammenlikninger mellom fylkene. Oslo hadde således 31,0 lisenser pr. 100 innbyggere ved årsskiftet 1972/1973 mot 18,2 - 25,7 for de andre fylkene, dette sier imidlertid vel så mye om størrelsen av Oslohusholdningene som om Osloborgernes muligheter og interesse for å skaffe seg fjernsyn.⁶⁾

Siden et fjernsynsapparat som er registrert på ett husholdningsmedlem også vil bli benyttet av de øvrige medlemmene i husholdningen, vil antall lisenser pr. 100 husholdninger være et mer hensiktsmessig mål for fjernsynsdekningen enn lisenser pr. 100 personer.⁷⁾ I praksis kan beregningen av dette forholdstallet skje ved at en multipliserer tallet på lisenser pr. 100 innbyggere med gjennomsnittlig husholdningsstørrelse. Ved å bruke husholdningsstørrelsen 3,09 fra folketellingen 1960, som er den siste det foreligger resultater fra, får en at fjernsynsdekningen ved utgangen av 1972 var på 74,5 prosent.

I den grad husholdninger kan ha tilfredsstillende adgang til å se fjernsyn uten at noen medlemmer står som lisensinnehavere (ser fjernsyn sammen med andre husholdninger, har apparat uten egen lisens) vil tallet på lisenser pr. 100 husholdninger undervurdere den faktiske fjernsynsdekningen. En annen usikkerhet ved bruk av dette tallet er selvsagt at gjennomsnittlig husholdningsstørrelse kan ha endret seg en god del i de 12 årene fra 1960. Det kan derfor være fristende å se seg om etter alternative mål basert på antall fjernsynslisenser.

De undersøkelser som er foretatt når det gjelder radiodekning, tyder på at praktisk talt alle har hatt adgang til radio i husholdningen i de siste 10-15 årene.⁸⁾ Ut fra dette er det nærliggende å anta at tallet på radiolisenser danner en slags øvre grense som tallet på fjernsynslisenser

FIGUR 2. FJERNSYNSDEKNING 1960-1972

stadig vil nærme seg. Forholdet mellom fjernsynslisenser og radiolisenser vil dermed være en mulig indikator for hvor langt spredningen av fjernsynet er kommet.⁹⁾ For denne indikatoren vil svakheter i lisensregistreringen bare påvirke resultatet dersom det er vesentlige forskjeller i folks muligheter for å bruke h.h.v. radio og fjernsyn uten lisens.

Ved å bruke denne beregningsmåten for lisenstillene fra utgangen av 1972, får vi en fjernsynsdekning på 77,5 prosent. Alt i alt må en si at dette resultatet viser et rimelig samsvar med anslaget basert på gjennomsnittlig husholdningsstørrelse.¹⁰⁾ I og med at de to tallene som inngår i den siste indikatoren er basert på samme administrative rutine, og dessuten foreligger 2 ganger pr. år, vil den være et mer hensiktsmessig mål for utviklingen over tid enn tallet på fjernsynslisenser pr. 100 husholdninger. I den videre framstilling vil vi kalle forholdet mellom fjernsyns- og radiolisenser for registrert fjernsynsdekning.

I og med at tallet på radio- og fjernsynslisenser er spesifisert på fylke, mens en ved intervjuundersøkelser må nøye seg med grovere geografiske grupperinger, vil den registrerte fjernsynsdekningen være det mest hensiktsmessige målet for å beskrive det geografiske forløpet av spredningsprosessen. I tabell 1 er registrert fjernsynsdekning regnet ut for de enkelte fylker for årene 1960, 1962, 1964, 1966, 1968, 1970, 1971 og 1972. For de enkelte år er fylkene videre rangert etter verdien av den registrerte fjernsynsdekningen.

Tabellen gir uttrykk for tre klare tendenser.

1. Det har vært en nær sammenheng mellom fjernsynsutbyggingen og den registrerte fjernsynsdekningen. Vi ser at innbyggerne i Oslo og Bergen kom først i gang med å anskaffe seg fjernsyn, tett fulgt av de sentrale Østlandsfylkene Akershus, Østfold, Vestfold og Buskerud. Sist kom Sogn og Fjordane, Møre og Romsdal og de tre nordligste fylkene. Denne rangordningen mellom fylkene som den tidligste fjernsynsutbyggingen skapte, holder seg i store trekk gjennom hele spredningsperioden. (Spearmanns rangkorrelasjonskoeffisient mellom rangene for h.h.v. 1962 og 1972 var på 0,78).

De største forandringene finner vi for Nordland (fram fra 18 plass i 1962 til 9 i 1972), Hordaland og Bergen (tilbake fra h.h.v. 9 og 2 plass i 1962 til en samlet 13 plass i 1972 etter sammenslåingen av fylkene) og Møre og Romsdal (fram fra 16 plass til 11 plass).

Tabell 1. Registrert fjernsynsdekning 1960-1972 etter fylke

Fylke	31/12-1960		31/12-1962		31/12-1964 ¹⁾		31/12-1966		31/12-1968		31/12-1970		31/12-1971		31/12-1972	
	Regi- strert fjern- syns- dek- ning	Rang	Regi- strert fjern- syns- dek- ning	Rang	Regi- strert fjern- syns- dek- ning	Rang	Regi- strert fjern- syns- dek- ning	Rang	Regi- strert fjern- syns- dek- ning	Rang	Regi- strert fjern- syns- dek- ning	Rang	Regi- strert fjern- syns- dek- ning	Rang	Regi- strert fjern- syns- dek- ning	Rang
	Prosent		Prosent		Prosent		Prosent		Prosent		Prosent		Prosent		Prosent	
Oslo	13,9	1	37,1	1	55,1	1	64,7	1	70,2	2	75,4	3	76,6	3	78,9	4
Akershus	10,2	2	32,3	3	51,3	3	62,7	2	71,2	1	77,6	1	79,5	1	81,4	1
Østfold	6,9	3	26,5	4	45,4	5	58,2	5	66,7	6	73,5	6	76,3	4	79,1	3
Hedmark	1,7	9	13,8	11	38,3	10	52,5	10	63,6	10	71,7	11	75,1	9	78,2	8
Oppland	1,3	10	10,3	12	29,2	13	45,0	15	59,4	16	68,7	14	72,3	14	75,2	14
Buskerud	6,3	6	25,8	6	42,6	7	55,8	7	66,0	8	73,2	7	75,9	6	78,9	4
Vestfold	6,6	5	26,4	5	49,8	4	60,2	4	68,9	3	76,0	2	78,4	2	81,0	2
Telemark	2,4	8	20,7	8	41,1	8	54,1	9	64,0	9	70,8	12	73,9	13	76,4	12
Aust-Agder	0,2	13	5,8	14	25,8	16	43,1	16	56,6	17	64,7	19	68,1	19	71,6	18
Vest-Agder	0,3	12	3,3	15	30,0	12	46,6	14	60,4	15	68,6	16	71,9	15	74,4	15
Rogaland	0,9	11	23,3	7	44,2	6	57,9	6	68,0	5	74,0	5	76,1	5	78,3	7
Hordaland	3,4	7	17,3	9	34,1	11	48,7	11	60,8	14	68,7	14	71,3	16	75,3	13
Bergen	6,8	4	33,4	2	52,6	2	62,3	3	68,6	4	74,1	4	75,4	8	-	-
Sogn og Fjordane	0,1	14	0,5	17	8,6	17	30,4	18	49,5	19	59,9	20	63,7	20	67,8	19
Møre og Romsdal	0,0	16	0,6	16	26,7	15	48,0	12	63,3	11	71,9	9	74,6	11	77,1	11
Sør-Trøndelag .	0,0	16	15,1	10	40,9	9	55,1	8	66,3	7	73,1	8	75,7	7	78,4	6
Nord-Trøndelag.	0,1	14	6,8	13	27,3	14	47,6	13	63,1	12	70,8	12	74,3	12	77,2	10
Nordland	0,0	16	0,0	18	1,5	18	37,6	17	62,0	13	71,9	9	75,1	9	77,6	9
Troms	0,0	16	0,0	18	0,1	19	9,5	19	52,8	18	66,0	17	70,6	17	73,9	16
Finnmark	0,0	16	0,0	18	0,1	19	0,2	20	46,3	20	65,8	18	69,7	18	72,3	17
Riket	4,8	-	19,6	-	38,5	-	52,3	-	64,8	-	72,3	-	74,9	-	77,5	

1) P.g.a. omlegging av lisensregisteret finnes ikke fylkestall for radiolisenser ved utgangen av 1964. Fjernsynslisensene er i stedet sett i forhold til tallet på radiolisenser ved utgangen av 1965.

2. Forskjellen mellom fylkene er blitt stadig mindre i de siste årene. Forskjellen mellom fylkene nådde sitt maksimum ved utgangen av 1966, da var registrert fjernsynsdekning 64,7 i Oslo og 0,2 i Finnmark. Seks år senere var forskjellen redusert til 13,6 prosent, fra 81,4 prosent i Akershus til 67,8 prosent i Sogn og Fjordane. Årsaken til utjevningen er både at spredningstempoet ser ut til å reduseres når registrert fjernsynsdekning i et fylke kommer opp i 50-60 prosent, og at de tre nordligste fylkene hadde en nærmest eksplosjonsartet vekst i lisenstallet med en gang fjernsynet ble innført.

3. Spredningen av fjernsynet er ennå ikke avsluttet. På landsbasis var økningen i den registrerte fjernsynsdekningen sterkest i årene 1962 til 1964 med h.h.v. 9,1, 8,4 og 10,5 prosent. Spredningstakten er nå vesentlig redusert, og var nede i 2,6 prosent i 1971 og 1972. Det er imidlertid verdt å merke seg at det fremdeles er en tydelig vekst i fjernsynsdekningen i alle fylker, den økningen som finner sted skyldes altså ikke bare de fylkene som til nå har ligget noe etter.¹¹⁾ Økningen i registrert fjernsynsdekning var i de siste årene svakest i Oslo, fylket hadde likevel en økning fra 75,4 prosent registrert dekning ved utgangen av 1970 til 78,9 prosent to år etter.

I tillegg til de geografiske sammenlikningene, kan fjernsynets lisensstatistikk også gi et anslag over hvor lenge de forskjellige lisensinnehavere har hatt fjernsyn. Tabell 2 gir resultatene av en slik beregning på grunnlag av opplysninger om netto lisensøking i det enkelte år.¹²⁾ I tillegg inneholder tabellen en oversikt over svarene på et spørsmål stilt i Statistisk Sentralbyrås lytter- og seerundersøkelser i februar 1973 om hvor lenge intervjupersonen har hatt fjernsyn. Det gode samsvaret mellom intervjudataene og den beregnede fordelingen for utgangen av 1972 må det være tillatt å ta som en bekreftelse på at beregningene i tabellen er noenlunde realistiske.

Tabell 2. Innehavere av fjernsynslisenser etter tid de har hatt lisensen, beregnet på grunnlag av opplysninger om nettoøkning i lisens-tallet i det enkelte år

Lisensinne- havere ved utgangen av	Tid siden anskaffelse av fjernsyn				I alt
	Mindre enn 1 år	1-2 år	3-7 år	8 år og lenger	
1960	87	13	-	-	100
1961	55	45	-	-	100
1962	47	50	3	-	100
1963	30	53	17	-	100
1964	28	46	26	-	100
1965	17	41	42	-	100
1966	15	34	51	-	100
1967	13	25	61	1	100
1968	10	23	60	7	100
1969	7	21	58	14	100
1970	7	16	53	24	100
1971	4	13	50	33	100
1972	6	10	41	43	100
Intervjudata Februar 1973	6	8	43	43	100

Som det går fram av tabellen var det bare i de første introduk-sjonsårene at de ferske fjernsynsinnehaverne utgjorde noen vesentlig del av fjernsynspublikummet. Allerede ved utgangen av 1966 hadde mer enn halvparten av fjernsynspublikummet hatt fjernsyn i minst tre år. Ved utgangen av 1972 var denne andelen steget til godt og vel 80 prosent. Denne typen informasjon basert på lisensstatistikken vil ikke minst være nyttig som bakgrunnsmateriale for vurderingen av resultatene for lytter- og seerundersøkelser foretatt på forskjellige faser i fjernsynets ut-redningsprosess.

IV. INTERVJUUNDERSØKELSER.

I tillegg til opplysninger om det geografiske forløp av sprednings-prosessen, vil det også være ønskelig med opplysninger om hva slags per-soner eller husholdninger det var som hadde tilgang til fjernsyn på de ulike tidspunkter. Slike opplysninger vil si noe om sammensetningen av fjern-synets publikum, og de gir et utgangspunkt for spekulasjoner om årsakene til at noen skaffer seg fjernsyn tidligere enn andre.

Denne typen kunnskap er det mest hensiktsmessig å skaffe ved hjelp av intervjuundersøkelser. Ved kontoret for intervjuundersøkelser har en først og fremst samlet inn opplysninger om tilgangen til fjernsyn gjennom spørsmål stilt i de lytter- og seerundersøkelsene som er gjennomført årlig fra og med 1967. Enkelte andre undersøkelser har også inneholdt spørsmål om fjernsynstilgang, i denne framstillingen vil vi således supplere resultatene fra lytter- og seerundersøkelsene med resultater fra Boligundersøkelsen 1967 og undersøkelsen om Holdninger til Norsk utviklingshjelp foretatt i 1972. Årsakene til at nettopp disse to undersøkelsene er valgt er både at de bygger på intervjuer med forholdsvis store utvalg, og at husholdningsinntekten inngår i settet av bakgrunnskjenntegn. For opplysninger om perioden før 1967 vil vi hente resultater fra undersøkelser utført av Norsk Gallup A/S etter oppdrag fra NRK.

Noen av resultatene fra disse undersøkelsene er framstilt i tabell 3. Prosentene for hele utvalget er videre framstilt i figur 2, sammen med tallene for registrert fjernsynsdekning.

Som det går fram av figuren har resultatene fra intervjuundersøkelsene hele tiden ligget godt over kurven for den registrerte fjernsynsdekningen. Når det gjelder fjernsynsdekningen ved utgangen av 1972, som vi har anslått til h.h.v. 74.5 og 77.5 prosent ved hjelp av de to metodene som bygger på lisensstatistikken, var den således på hele 87 prosent i følge intervjuundersøkelsene for november 1972 og februar 1973. Med unntak av Norsk Gallups undersøkelser i 1965 som ga påfallende høye tall, må en imidlertid si det er et rimelig samsvar mellom formen på de to nederste kurvene i figur 2.

Tabell 3. Fjernsynsdekning i prosent. Resultater fra intervjuundersøkelser 1963-1972¹⁾

	Mai 1963	Desember 1963	Desember 1964	April 1965	Oktober 1965	April 1967	Oktober 1967	September/ oktober 1968	Februar 1969	Juni/ august 1970	Februar 1971	Februar 1972	November 1972/ februar 1973
Alle personer	23	27	40	49	56	62	61	68	72	76	79	86	87
KJØNN													
Menn	24	25	44	51	56	62	-	68	73	79	77	86	88
Kvinner	23	29	39	48	55	62	-	68	70	74	81	86	86
ALDER													
15-24 år	-	-	-	48	52	64	-	65	75	79	81	86	88
25-44 "	-	-	-	53	59	67	-	74	76	79	82	88	89
45-64 "	-	-	-	48	58	64	-	73	73	78	82	87	88
65-79 "	-	-	-	33	32	48	-	49	57	63	66	75	80
INNTEKT													
Lav	9	12	19	29	33	-	35	51	-	-	-	77	-
Under middels	-	-	-	-	-	-	51	61	-	-	-	81	-
Over middels.	23	22	38	53	57	-	73	79	-	-	-	90	-
Høy	37	43	55	70	78	-	84	90	-	-	-	94	-
UTDANNING													
Folkeskolenivå	-	-	-	-	-	59	55	65	68	73	75	83	84
Ungdomsskole- nivå	-	-	-	-	-	-	66	67	68	76	79	87	88
Realskolenivå	-	-	-	-	-	74	67	74	81	81	85	88	88
Gymnasnivå ..	-	-	-	-	-	68	71	80	82	83	79	85	89
BOSETTING													
Spredtbygd ..	14	16	26	34	40	53	50	59	63	69	73	81	83
Tettbygd	34	39	57	60	64	68	69	76	78	83	85	90	91
Oslo	36	48	63	-	-	80	75	-	84	87	86	89	87
HANDELSFELT													
Østre	29	33	48	62	65	63	67	71	76	78	81	86	88
Vestre	29	23	35	39	51	60	58	68	66	72	76	83	84
Midtre	11	15	37	-	-	61	55	62	72	76	75	89	91
Nordre	1	0	3	-	-	39	42	55	62	74	79	84	85

1) For merknader til tabellen, se note 15, side 27.

Noe av forskjellen mellom resultatene fra intervjuundersøkelser og prosenten basert på lisensstatistikken må skyldes at de refererer til forskjellige enheter: Mens intervjuundersøkelsene stort sett gjelder personer gir målene basert på lisenstallet opplysninger om husholdninger. I den grad fjernsynshusholdningen er større enn gjennomsnittshusholdningen, noe det er all grunn til å tro den er,¹³⁾ vil prosenter som refererer til personer nødvendigvis bli høyere enn prosenter som gjelder husholdninger. Det at andelen med fjernsyn var lavere ved Boligundersøkelsen 1967 som gjaldt husholdninger enn den var ved samtidige personundersøkelser er en god illustrasjon av denne effekten. Ut fra resultatene i figur 2 er det imidlertid lite trolig at forskjellene i enhet kan forklare hele forskjellen mellom de to tallseriene.

En annen årsak til forskjellen vil selvsagt være at de to framgangsmåtene ikke måler nøyaktig samme størrelse. Mens lisensstatistikken bare tar hensyn til de registrerte apparatene, vil en ved intervjuundersøkelser også få regnet med noen som regelmessig ser fjernsyn sammen med andre husholdninger, en del av de som ikke betaler lisens, og de som nødvendig vil innrømme overfor en intervjuer at de ikke har skaffet seg fjernsyn.

Fra Boligundersøkelsen 1967 har en et anslag for størrelsen av den første av disse gruppene, i og med at de 61 prosent av husholdningene som sa de hadde tilgang til fjernsyn i huset kunne deles i 58 prosent som eide fjernsyn og 3 prosent som hadde tilgang til andres fjernsyn.

Som en tredje årsak til forskjellen mellom de forskjellige målene for fjernsynsdekningen kommer så frafallet ved intervjuundersøkelsene. I og med at det ikke er foretatt noen korreksjoner for frafallet, kan dette føre til en viss underrepresentasjon av personer uten fjernsyn og et tilsvarende høyt anslag for fjernsynsdekningen.¹⁴⁾

I og med at disse tre effektene trekker i samme retning, må det være lov å konkludere med at det ikke på noen måte virker unaturlig at resultatene fra intervjuundersøkelsene ligger en god del høyere enn tallene for fjernsynsdekningen som er basert på offisiell lisensstatistikk.

V. FJERNSYNSDEKNINGEN I ULIKE BEFOLKNINGSGRUPPER.

Med forskjellen mellom de ulike mål for fjernsynsdekning i mente, kan vi gå over til å se på resultatene fra tabell 3 der personene er fordelt etter kjennetegnene kjønn, alder, inntekt, utdanning, handelsfelt og bosetting.

Kjønn. Av tabell 3 går det fram at det i de aller fleste undersøkelsene er liten forskjell mellom menns og kvinners tilgang til fjernsyn. De forskjellene som finnes går heller ikke alltid i samme retning, og kan skyldes samplingfeilen i den enkelte undersøkelse. Oppstillingen i tabellen gir altså ingen grunn til å forkaste en hypotese om at menn og kvinner har lik adgang til fjernsyn.

Dersom det likevel skulle finnes noen forskjeller mellom kjønnene, må disse først og fremst skyldes de ugifte og før gifte: For de gifte vil det forhåpentligvis være slik at det for hver mann som kan se fjernsyn hjemme også er en kvinne som kan gjøre det samme. Ut fra denne tankegangen har vi fordelt materialet fra lytter- og seerundersøkelsen 1969 etter kjønn og familietilknytning, fjernsynsdekningen i de forskjellige gruppene er framstilt i tabell 4.

Tabell 4. Menn og kvinner etter familietilknytning og tilgang til fjernsyn. Resultater fra lytter- og seerundersøkelsen februar 1969

	Har fjernsyn Prosent	Har ikke fjernsyn Prosent	I alt Prosent	Tallet på personer
<u>Menn</u>	73	27	100	2 008
Gifte.....	74	26	100	1 451
Før gifte	70	30	100	60
<u>Ugifte</u>	70	30	100	496
Med egen husholdning ..	44	56	100	105
Med i annen ..	79	21	100	306
Uoppgitt	71	29	100	85
<u>Kvinner</u>	70	30	100	2 172
Gifte	74	26	100	1 490
Før gifte	56	44	100	245
<u>Ugifte</u>	64	36	100	437
Med egen husholdning ..	22	78	100	82
Med i annen ..	74	26	100	277
Uoppgitt.....	71	29	100	78
<u>Alle</u>	72	28	100	4 180

Tabellen viser ganske riktig at de forholdsvis like gjennomsnittene vi har funnet for menn og kvinner dekker over store forskjeller mellom personer med ulik familietilknytning. Mens fjernsynsdekningen ble anslått til 74 prosent både for gifte menn og gifte kvinner, var den 70 prosent for før gifte menn, 56 prosent for før gifte kvinner, 44 prosent for ugifte menn med egen husholdning og 22 prosent for ugifte kvinner med egen husholdning. Når vi så legger til at innslaget av før gifte er mye større blant kvinner enn blant menn, blir det helt klart at det virkelig var forskjeller mellom menns og kvinners anledning til å se fjernsyn.

Alder. Tabell 3 viser at fjernsynstilgangen gjennomgående har vært best for personer i aldersgruppene 25-44 og 45-64 år. Aldersgruppen 15-24 år ser til å begynne med til å ha ligget noe under gjennomsnittet, denne forskjellen er imidlertid forsvunnet fra omkring 1969.¹⁷⁾

Den aldersgruppen som virkelig har ligget etter når det gjelder tilgangen til fjernsyn er imidlertid de eldste, her avgrenset til personer i alderen 65-79 år. Undersøkelsene for årene 1967-1971 viser alle en prosentdifferanse på mer enn 15 mellom denne eldste gruppen og personer i alderen 25-44 år. De tre siste undersøkelser viser at også denne forskjellen er i ferd med å forsvinne, gjennomsnittet for november 1972/februar 1973 var således på 80 prosent for de eldste mot 89 prosent for aldersgruppen 25-44 år.

Inntekt. Opplysninger om inntekt finnes i Norsk Gallups undersøkelser, og i tre av de av Intervjukontorets undersøkelser som er tatt med i oversikten. Selv om innteksdefinisjoner og klassegrenser varierer noe fra undersøkelse til undersøkelse,¹⁸⁾ gir de alle uttrykk for en sterk sammenheng mellom inntekt og tilgang til fjernsyn. Sammenhengen ser ellers ut til å ha vært mest utpreget da fjernsynsdekningen målt gjennom intervjuundersøkelser lå omkring 50-60 prosent. I oktober 1967 var det således bare 35 prosent av husholdningen i den laveste inntektsgruppen som hadde adgang til fjernsyn, mot 84 prosent i den høyeste inntektsgruppen. Etter som fjernsynsdekningen har steget har også denne forskjellen jevnet seg mer ut, i februar 1972 var således prosentene med fjernsyn i laveste og høyeste inntektsklasse h.h.v. 77 og 94.

Utdanningsnivå. Opplysninger om utdanning finnes ikke i de tidlige Gallupundersøkelsene. Statistisk Sentralbyrås undersøkelser viser alle en klar sammenheng mellom utdanningsnivå og tilgang til fjernsyn: Det er hele tiden færrest med fjernsyn blandt personer med utdanning på folkeskolenivå, og flest blandt personer med utdanning på realskole- og

gymnasnivå. Forskjellene er imidlertid mer beskjedne enn de vi fant for inntekt. På samme måten som forskjellene mellom personer med høy og lav inntekt, er også forskjellene mellom personer med ulik utdanning blitt mindre i de siste årene.

Bosetting og Handelsfelt. Oppdelingen etter disse to kjennetegnene gir resultater som der det går an å foreta sammenlikninger, stort sett stemmer overens med resultater basert på lisenstall for fylkene. Den viktigste forskjellen er trolig at vi ved intervjuundersøkelsene har funnet en stagnasjon for Oslo fra omkring 1970, mens lisensstatistikken viser en fortsatt økning i fjernsynsdekningen også for dette fylket.

Når det gjelder forholdet mellom disse to geografiske inndelingene, viser tabell 3 at inndelingen etter handelsfelt ga de største prosent-differansene til og med undersøkelsene i 1967. Etter den tid har forskjellen mellom tettbygd og spredtbygd strøk vært større enn forskjellen mellom handelsfeltene.

Oversikten i tabell 3 gir selvsagt ikke noe fullstendig bilde av hvorledes tilgangen til fjernsyn har variert fra gruppe til gruppe i befolkningen. Av de kjennetegnene som ikke er tatt med i tabellen er det trolig mål for familiesituasjon eller stadium i livssyklus som ville vist de største forskjellene, j.fr. forskjellene etter familietilknytning i tabell 4.¹⁹⁾ Personens familiesituasjon ble forøvrig mer tilfredstillende registrert ved lytter- og seerundersøkelsen i september/oktober 1968, da var kategoriene og andelene som hadde fjernsyn:

Ugifte med egen husholdning	38 prosent
Ugifte med i annen husholdning	72 "
Gifte med yngste barn under 7 år	66 "
Gifte med yngste barn 7-14 år	81 "
Gifte uten barn under 15 år	72 "

Når dette viktige kjennetegnet likevel ikke er tatt med i oversikten i tabell 3, skyldes det at Statistisk Sentralbyrås undersøkelser ikke kan brukes til å gi noe skikkelig bilde av hvorledes forskjellene etter familiesituasjonen har utviklet seg over tid.

I dette avsnittet har vi hittil lagt vekt på å beskrive utviklingen i fjernsynsdekningen for h.h.v. hele befolkningen og en del sentrale undergrupper. Denne beskrivelsen har vist at det til dels har vært svært store forskjeller mellom gruppene, spesielt var dette tilfelle i den tiden da fjernsynsdekningen målt ved intervjuundersøkelser lå på omkring 50-60 prosent. I den videre framstillingen vil vi prøve å gå et

skritt videre, ved at vi bruker opplysningene om forskjeller mellom befolkningsgrupper som utgangspunkt for studiet av årsakene til at noen husholdninger skaffer seg fjernsyn tidligere enn andre.

Selve fjernsynskjøpet vil vi oppfatte som resultatet av et rasjonelt valg, d.v.s. vi går ut fra at husholdningen skaffer seg et apparat når den er tilstrekkelig motivert samtidig som de økonomiske mulighetene er til stede. Disse to faktorene er imidlertid ikke uavhengige, en god økonomi kan oppveie en heller svak motivasjon og omvendt. I og med at nytten av fjernsynskjøpet først og fremst er knyttet til selve bruken av apparatet, får vi videre at valgsituasjonen først oppstår når sendernettet er utbygd slik at husholdningen ved et eventuelt fjernsynskjøp får anledning til å ta inn bilder av en rimelig kvalitet. Vi får altså tre hovedfaktorer som kan virke inn på sannsynligheten for at en husholdning har skaffet seg fjernsyn på et gitt tidspunkt: Mottakerforholdene, husholdningens økonomiske ressurser, og selve motivasjonen for fjernsynskjøp.

Av de kjennetegnene som er nevnt i oversikten foran, vil bo-setting og handelsfelt fungere som brukbare indirekte mål for utbyggingen av sendernettet, mens inntekten blir et mål for de økonomiske mulighetene. Resultatene i tabell 3 blir dermed en bekreftelse på at faktorene fjernsynsutbygging og økonomiske ressurser er viktige for forklaringen av forskjeller i fjernsynskjøp. Vi ser videre at virkningen av fjernsynets tilgjengelighet var sterkest for årene fram til 1965, mens det for hele perioden har vært store forskjeller mellom dem med høy og lav inntekt. Det ser altså ut til at det i de senere årene har vært flere som avholder seg fra å kjøpe fjernsyn på grunn av dårlig økonomi enn det er som gjør det samme på grunn av dårlige mottakerforhold.

Mens fjernsynsutbyggingen og husholdningens økonomiske ressurser kan måles som beskrevet foran, har vi ingen kjennetegn fra de tidligere intervjuundersøkelsene som på en entydig måte er knyttet til den enkelte husholdnings motiver for fjernsynskjøp. Hvis vi ønsker å vite noe om hvilke virkninger forskjeller i motivasjon kan ha på tidspunktet for anskaffelsen av fjernsyn, blir vi altså nødt til å trekke slutninger på grunnlag av et materiale som bare indirekte sier noe om de størrelser vi er interessert i.

For å få et bedre grunnlag for å trekke slike slutninger, kan det være på sin plass å se litt nærmere på hva slags motiver som kan ligge til grunn for et fjernsynskjøp.

De fleste massekommunikasjonsforskere vil først og fremst være

opptatt av at fjernsynet og de andre massemediene fungerer som kanaler for massekommunikasjon, vekten legges altså på fjernsynets og de andre medienes evne til å spre forskjellige typer budskap ut til et stort publikum. Dersom en følger denne tankegangen, blir det naturlig å tenke seg at motivene for fjernsynskjøp er knyttet til et opplevd behov for informasjon. Hvem som i sterkeste grad vil ha et slikt informasjonsbehov er det imidlertid vanskelig å si noe sikkert om, tidligere undersøkelser har både vist at personer med god tilgang til en kommunikasjonskanal gjerne også sørger for å være dekket gjennom andre kanaler, og at fjernsynet er en kanal som i største grad når ut til nettopp de som ellers har en svært perifer tilknytning til samfunnets informasjonssystem.²⁰⁾

Nå er det imidlertid slik at fjernsynet på mange måter er en nokså lite effektiv informasjonskanal. Dette henger sammen med at mediet ikke kan overføre særlig mange informasjonsenheter pr. tidsenhet, informasjonen er bundet til bestemte tidspunkter, og den kan i de fleste tilfeller ikke lagres av mottakeren. Fjernsynets programtilbud og måten publikum bruker det på gjør det heller ikke naturlig å legge hovedvekten på at fjernsynsapparatet representerer en kilde til informasjon. For den vanlige husholdning vil det være mer dekkende å si at fjernsynsapparatet representerer et stående tilbud om forholdsvis enkel og uforpliktende avkopling, et tilbud som kan benyttes i time etter time hver eneste dag. Det eneste kravet mediet stiller er i grunnen at brukeren har noenlunde god tid, fjernsynsprogrammene er ofte lange og fjernsynsseingen lar seg vanskelig kombinere med andre aktiviteter som krever oppmerksomhet. Disse egenskapene ved mediet og bruken av det gjør det mest naturlig å vente at forskjeller i motivasjon for fjernsynskjøp vil henge sammen med forskjeller i livsstil, siden fjernsynsseingen først og fremst vil kunne dekke behov hos personer som fører et forholdsvis passivt, stimulusfattig og familiesentrert liv.

En god illustrasjon av hvorledes behovet for fjernsyn vil være forskjellig for personer med h.h.v. en hjemmeorientert og en uteorientert livsstil finner vi i en undersøkelse av engelske arbeiderklassefamilier som flyttet fra saneringsstrøket Bethnal Green i London til en "new town" utenfor byen. (Young og Willmott 1957.) Livet i Bethnal Green var i høyeste grad ute- og nabolagsorientert, med puben og lokalkjøpmannen som viktige lokale samlingssteder. Boligstandarden var naturlig nok svært lav, i tråd med dette var varige forbruksgoder heller ikke særlig viktige som symboler på sosial status.

Etter flyttingen kom de aller fleste familiene raskt over i en

hjemmeorientert tilvarelse. Dette hang til en viss grad sammen med at det ikke var noe etablert miljø i de nye strøkene. Andre viktige årsaker til omleggingen var at de nye leilighetene var romsligere og triveligere enn de gamle, og at høyere utgifter til husleie, arbeidsreiser og nye møbler (de måtte jo stå i stil med leiligheten ellers) gjorde det vanskelig å finansiere f.eks. regelmessig besøk på en pub. Presset på økonomien ble selvsagt ikke mindre ved at de nye møblene etc. også ble viktige som statussymboler.

Forskjellene i livsstil som er skissert over fikk også konsekvenser for anskaffelsen og bruken av fjernsyn. Til tross for at de fleste som bodde i det nye drabantstrøket hadde en utpreget anstrengt økonomi, hadde 65 prosent av husholdningene der fjernsyn i 1955. I Bethnal Green var den tilsvarende prosenten 32. (Til gjengjeld greidde innbyggerne i Bethnal Green å finansiere en pub pr. 400 innbyggere, mens det var 5 000 innbyggere pr. pub i drabantbyen).

På grunnlag av diskusjonen over vil det være naturlig å gå til kjennetegn som vi kan vente henger sammen med ulikheter i livsstil når vi ønsker å finne fram til indirekte mål for motivene bak fjernsynskjøp. De kjennetegn som peker seg ut i denne forbindelse vil først og fremst være familiesituasjon (livssyklus) og sosial status.

Familiesituasjon (livssyklus). Her i landet er det vanskelig å tenke seg at store grupper av etablerte familier vil være så forskjellige m.h.p. livsstil som innbyggerne i henholdsvis Bethnal Green og den nye drabantbyen. Overført til norske forhold vil overgangen fra en uteorientert til en hjemmeorientert tilvarelse trolig være mer karakteristisk for det som skjer ved etableringen av nye familier. Både fordi fjernsynet er godt egnet til å dekke behov for avveksling og avkopling hos personer som ellers lever en hjemmeorientert tilvarelse, og fordi fjernsynet er kommet med i den samlingen av varige forbruksgoder som "alle skikkelige familier har", kan vi altså vente at motivene for fjernsynskjøp gjennomgående vil være sterkest blandt medlemmene av etablerte familier.

Som nevnt tidligere er det ganske riktig en tendens til at andelen med tilgang til fjernsyn har vært størst blandt personer tilknyttet mer etablerte familier (familier med eldre barn) enn blandt personer tilknyttet nystiftede (nygifte ektepar uten barn, familier med små barn) eller ufullstendige familier (enslige ugifte, før gifte). Vi kan imidlertid ikke se bort fra at denne sammenhengen også skyldes virkningene av faktorer som inntekt eller bosetting, det er i hvertfall ingen tvil om at de etablerte familiene gjerne har større inntekter og større oppsamlet

kapital enn de ufullstendige eller nyetablerte familiene. For å si noe mer bestemt om sammenhengen mellom familietilknytning og sannsynligheten for fjernsynskjøp, blir det derfor nødvendig å kontrollere for virkningene av inntekt og bosetting ved å dele materialet opp i grupper som er mest mulig homogene m.h.p. disse kjennetegnene.

En slik oppdeling er foretatt for materialet fra Boligundersøkelsen 1967, resultatene er framstilt i tabell 5.

Tabell 5. Fjernsynsdekning i husholdninger etter husholdningstype og hovedpersonens utdanning, kontrollert for inntekt og bosetting. Resultater fra Boligundersøkelsen 1967

	Har fjernsyn	Tilgang til fjernsyn	Har ikke fjernsyn	I alt	Tallet på personer
	Prosent	Prosent	Prosent	Prosent	
<u>Inntekt under 20 000, spredtbygd</u>	36	4	60	100	835
UTDANNING Folkeskole	34	4	62	100	569
Framhalds/realskole	39	6	55	100	252
Gymnas	(43)	(7)	(50)	100	14
HUSH.TYPE Ektepar m. eller u. barn	39	4	57	100	481
Enslige m. eller u. barn	26	9	65	100	180
<u>Inntekt under 20 000, tettbygd</u>	51	5	49	100	642
UTDANNING Folkeskole	55	3	42	100	313
Framhalds/realskole	49	6	45	100	300
Gymnas	37	3	60	100	30
HUSH.TYPE Ektepar m. eller u. barn	60	4	36	100	306
Enslige m. eller u. barn	40	5	55	100	289
<u>Inntekt over 20 000, spredtbygd</u>	71	0	29	100	389
UTDANNING Folkeskole	65	1	34	100	166
Framhalds/realskole	75	-	25	100	193
Gymnas	70	-	30	100	30
HUSH.TYPE Ektepar m. eller u. barn	73	-	27	100	330
Enslige m. eller u. barn	(59)	-	(41)	100	17
<u>Inntekt over 20 000, tettbygd.</u>	79	1	20	100	949
UTDANNING Folkeskole	79	1	20	100	257
Framhalds/realskole	78	2	20	100	535
Gymnas	78	-	22	100	157
HUSH.TYPE Ektepar m. eller u. barn	81	1	18	100	836
Enslige m. eller u. barn	55	7	38	100	58

Tabell 5 (forts.). Fjernsynsdekning i husholdninger etter husholdningstype og hovedpersonens utdanning, kontrollert for inntekt og bosetting. Resultater fra Boligundersøkelsen 1967

	Har fjernsyn	Tilgang til fjernsyn	Har ikke fjernsyn	I alt	Tallet på personer
	Prosent	Prosent	Prosent	Prosent	
Alle husholdninger	58	3	39	100	2 815
UTDANNING					
Folkeskole	52	3	45	100	1 304
Framhalds/realskole	63	3	34	100	1 280
Gymnas	70	1	29	100	231
HUSH.TYPE					
Ektepar m. eller u. barn	66	2	32	100	1 953
Enslige m. eller u. barn	37	7	56	100	544

For å få en noenlunde tilfredstillende størrelse av de forskjellige undergrupper er det bare skilt mellom husholdninger som består av ektepar med og uten barn, og enslige med og uten barn. Tabellen viser ganske riktig at en del av den opprinnelige forskjellen i fjernsynsdekning forsvinner som følge av den enkle kontrollen for inntekt og bosetting, men at storparten likevel gjenstår. Ved å regne ut et veiet gjennomsnitt for de enslige, basert på vektorer for de fire kombinasjonene av inntekt/bosetting som tilsvarer fordelingen av ektepar på de samme kombinasjoner, blir resultatet en fjernsynsdekning på 46 prosent. Den opprinnelige differansen mellom gjennomsnittet for ektepar som var 66 prosent, og det uveiete gjennomsnittet på 37 prosent for de enslige, blir altså redusert med en tredjedel når vi på denne måten korrigerer for forskjellene i inntekt og bosetting.

I og med at ulikheter i familiesituasjon eller livssyklus også kan avspeile forskjeller i økonomiske ressurser som bare delvis henger sammen med inntekt, vil den forskjellen som gjenstår etter kontrollen i tabell 5 imidlertid ikke bli noe rent mål på hvordan forskjeller i motivasjon som er knyttet til familiesituasjon kan ha virket inn på tendensen til fjernsynskjøp. Det eneste som kan sies med sikkerhet blir i grunnen at resultatene i tabell 5 i hvertfall ikke avkrefter troen på at forskjeller i tilgang til fjernsyn for en del skyldes ulik motivasjon blandt personer med ulik familietilknytning.

Sosial status. Blandt vestlige sosiologer tar tankegangen omkring lagdeling og sosial status gjerne utgangspunkt i at personer vurderer hverandre forskjellig, og at kriteriene for vurdering er såpass allmene at vurderingene danner et enhetlig status- eller lagdelingsystem. Det er

videre vanlig å gå ut fra at dette lagdelingssystemet ikke bare er et mål for de ulike samfunnsmedlemmenes vurdering av hverandre, men at det også på en entydig måte er knyttet til forskjeller i økonomiske ressurser, yrke, verdisystem, livsstil etc. I de neste avsnittene skal vi prøve å se litt nærmere på hvordan fjernsynet kan passe inn i livsstilen til personer med ulik sosial status. Mangelen på omfattende norske undersøkelser gjør det imidlertid nødvendig å basere diskusjonen på resultater fra samfunn der forskjellen mellom høystatus- og lavstatuspersoner trolig er større enn i Norge.

De forskjellene som vanligvis påvises mellom en høystatus (middelklasse) kultur og en lavstatus (arbeiderklasse) kultur kan langt på vei sees som en avspeiling av forskjeller mellom yrker med ulik anseelse.

Det typiske for et lavstatusyrke vil ikke bare være at det er dårlig betalt, som regel vil det også være underordnet, ensformig, og ofte fysisk anstrengende. Mulighetene for avansement vil være forholdsvis små. Arbeidet får dermed karakter av å være et nødvendig middel til å tjene penger, eventuelle mål må realiseres i fritiden. Resultatet blir et skarpt skille mellom arbeid og fritid, og en tendens til å fylle fritiden med aktiviteter som tar sikte på en nokså umiddelbar behovstilfredstillelse. I forholdet til fjernsynet betyr dette at personer fra den lavere del av statushierarkiet vil være motivert for å skaffe seg fjernsyn i den grad programvirksomheten er underholdende eller avkoplende.

Når det gjelder høystatusyrkene, vil de i tillegg til høy lønn gjerne by på variert og selvstendig arbeid som ofte krever bruk av kunnskaper og evne til nytenkning. Innehaverne av yrket vil gjerne ha gjennomgått en lengre teoretisk utdanning, og de vil oppfatte arbeidet som et ledd i en karriere som startet i utdanningssystemet og som vanligvis ikke er avsluttet før pensjonsalderen nærmer seg. Den vekt som legges på karrieren vil, sammen med arbeidets art og tradisjoner fra studietiden, føre til at skillet mellom arbeid og fritid til en viss grad utviskes. Arbeidet og ikke minst suksess i arbeidet blir sett på som viktige kilder til tilfredstillelse, mens fritiden får karakter av en ressurs som bør brukes slik at det **gavner** karrieren. Slik kan det bygges opp en fritidsstil som omfatter alt fra friluftsliv (god form øker arbeidseffektiviteten) via selskapielig samvær med "forbindelser" av forskjellig art til studiet av faglitteratur eller lesing av dokumenter. Blandt personer med et slikt rasjonelt forhold til egen fritid må vi også anta at holdningen til fjernsyn er noe ambivalent. Det som taler for mediet er at det representerer en ny informasjonskanal og en billig og lett tilgjengelig kilde

til underholdning, avkopling eller kulturelle opplevelser. Ulempen vil være at det også representerer en stående invitasjon til å sløse bort tiden med en lite utviklende aktivitet. I den grad personer i høystatusyrker frykter at de selv og/eller medlemmer av deres familie vil ha vanskeligheter med å bruke fjernsynet på en nøktern måte, vil det være naturlig at de utsetter fjernsynskjøpet til den manglende tilgangen til informasjons- eller kulturstoffet i fjernsynet virkelig føles som et savn.²¹⁾

Ut fra resonnementet over vil vi altså vente å finne den sterkeste motivasjonen for fjernsynskjøp i de midlere og lavere statuslag, og en forholdsvis svak motivasjon blandt personer med høyere sosial status.

Ved konstruksjonen av mål for sosial status er det mest vanlig å ta utgangspunkt i lett målbare kriterier som yrke, inntekt, utdanning eller bosted. Disse kriteriene blir av og til koplet sammen til indekser, mer vanlig er det likevel å bruke bare en av dem og da fortrinnsvis yrke. Av Statistisk Sentralbyrås intervjuundersøkelser er det bare en, undersøkelser av Holdninger til norsk utviklingshjelp, som inneholder noen tilfredstillende yrkesprestisjeskala. For de øvrige undersøkelsene blir det derfor nødvendig å bruke utdanning som det inntektsuavhengige mål for sosial status.

På grunn av den nære sammenhengen mellom disse målene for sosial status og kjennetegnene inntekt og bosetting som vi antar har en direkte sammenheng med fjernsynskjøp, vil det også her være nødvendig å foreta en kontroll for virkningene av disse faktorene. Dette er gjort i tabellene 5 og 6, der materialet fra Boligundersøkelsen 1967 og Uhjelpundersøkelsen 1972 er delt inn i grupper som er noenlunde homogene m.h.p. inntekt og bosetting.

Resultatene fra Boligundersøkelsen viste opprinnelig en nokså markert forskjell mellom husholdninger der hovedpersonene hadde utdanning på forskjellig nivå: prosenten med fjernsyn steg fra 52 for folkeskolenivå via 63 for midlere nivå til 70 for gymnasnivå.²²⁾ Etter den svært grove kontrollen i tabellen er denne opprinnelige sammenhengen mellom utdanning og tilgang til fjernsyn forsvunnet helt.

I materialet fra Uhjelpundersøkelsen var de opprinnelige forskjellene etter utdanningsnivå nokså små, resultatene varierte bare fra 83 prosent med fjernsyn for de med utdanning på folkeskolenivå til 88 prosent for de med utdanning på realskolenivå. Selv om en må ta sterke forbehold for størrelsen av enkelte grupper i tabell 6, ser det likevel ut til at den grove kontrollen for inntekt og bosetting avslører en svak negativ korrelasjon mellom utdanning og tilgang til fjernsyn.

Tabell 6. Fjernsynsdekning i ulike yrkes- og utdanningsgrupper, kontrollert for inntekt og bøssetting. Resultater fra undersøkelsen av Holdninger til norsk Utviklingshjelp 1972

		Har fjernsyn	Har ikke fjernsyn	Uopp-gitt	I alt	Tallet på personer
		Prosent	Prosent	Prosent	Prosent	
<u>Inntekt under 30 000, spredtbygd</u>		76	24	0	100	607
YRKE	Yrkesgruppe I og II ...	80	19	1	100	69
	Yrkesgruppe III og IV .	76	24	0	100	244
	Uten yrke	75	25	0	100	294
UTDANNING	Folkeskole	74	25	1	100	316
	Ungdomsskole	78	22	0	100	176
	Realskole	78	22	0	100	74
	Gymnas	68	32	0	100	38
<u>Inntekt under 30 000, tettbygd ...</u>		82	18	0	100	502
YRKE	Yrkesgruppe I og II ...	75	25	0	100	97
	Yrkesgruppe III og IV .	81	19	0	100	160
	Uten yrke	84	16	0	100	245
UTDANNING	Folkeskole	81	19	0	100	194
	Ungdomsskole	85	15	0	100	143
	Realskole	84	16	0	100	97
	Gymnas	72	28	0	100	64
<u>Inntekt over 30 000, spredtbygd ..</u>		89	11	0	100	317
YRKE	Yrkesgruppe I og II ...	89	11	0	100	83
	Yrkesgruppe III og IV .	88	11	1	100	111
	Uten yrke	88	12	0	100	123
UTDANNING	Folkeskole	91	9	0	100	90
	Ungdomsskole	88	12	0	100	108
	Realskole	83	15	2	100	53
	Gymnas	89	11	0	100	61
<u>Inntekt over 30 000, tettbygd ....</u>		93	6	1	100	787
YRKE	Yrkesgruppe I og II ...	91	8	1	100	309
	Yrkesgruppe III og IV .	95	5	0	100	228
	Uten yrke	95	5	0	100	250
UTDANNING	Folkeskole	95	5	0	100	187
	Ungdomsskole	94	5	1	100	195
	Realskole	96	4	0	100	171
	Gymnas	90	9	1	100	229
<u>Alle personer .....</u>		86	14	0	100	2 212
YRKE	Yrkesgruppe I og II ...	87	12	1	100	558
	Yrkesgruppe III og IV .	85	15	0	100	743
	Uten yrke	85	15	0	100	912

I tabell 6 er det også tatt med resultater basert på en gruppering av yrker etter sosioøkonomisk status.²³⁾ Grupperingen hadde opprinnelig fire kategorier, med yrkesgruppe I som den høyeste. Forskjellen i fjernsynsdekning mellom de ulike yrkesgruppene var alt i alt svært liten, både

før og etter kontrollen for inntekt og bosetting. For hele utvalget var det 87 prosent av de i yrkesgruppene I og II, og 85 prosent av de i yrkesgruppe III og IV som hadde fjernsyn. Etter at faktorene inntekt og bosetting var forsøkt holdt konstant var denne lille forskjellen forsvunnet.

Resultatene av de forholdsvis grove kontrollene for virkningene av inntekt og bosetting som er foretatt i tabellene 3 og 6 ble altså:

I materialet fra Boligundersøkelsen 1967 forsvant en opprinnelig nokså markert sammenheng mellom utdanning og tilgang til fjernsyn. I materialet fra Uhjelpundersøkelsen var det opprinnelig svært små forskjeller mellom utdanningsgruppene, etter kontrollen fant vi en svak tendens til at de med høyere utdanning sjeldnere hadde fjernsyn enn andre med samme inntekt bosatt i samme type strøk. Tabellene etter yrkesprestisje fra den samme undersøkelsen viste svært små forskjeller mellom de ulike kategoriene.

Konklusjonen av disse testene må bli at en ikke kan utelukke at det følger en viss forskjell i motivasjon for fjernsynskjøp med den livsstil som særpreger personer med forskjellig sosial status. Det må likevel være nokså klart at denne kilden til forskjeller i motivasjon ikke utgjør noe viktig ledd i en forklaring av hvorfor noen skaffer seg fjernsyn tidligere enn andre.

Oppsummering. I dette kapitlet om bruken av materiale fra intervjuundersøkelser for å studere utbredelsen av fjernsynet har vi først vist hvorledes slikt materiale kan brukes til å beskrive forskjeller mellom befolkningsgrupper som ikke kommer fram på annen måte. Deretter har vi prøvd å vise hvordan en ved hjelp av intervjudata kan teste en forholdsvis enkel teori om at fjernsynskjøp er betinget av h.h.v. sendenettets utbygging, økonomiske ressurser og et motiv for fjernsynskjøp som er et resultat av personens livsstil. Resultater av disse testene ble at vi fant klare sammenhenger mellom fjernsynskjøp og mål for h.h.v. sendenettets utbygging og økonomiske ressurser. Når det gjaldt motivasjon knyttet til livsstil, målt ved hjelp av h.h.v. familiesituasjon og sosial status, ble resultatene mer usikre. Mulige årsaker til de svake sammenhenger mellom de målene for motivasjon som ble brukt og fjernsynskjøp kan være:

1. Det har aldri vært noen vesentlige forskjeller i motivasjon for fjernsynskjøp i den norske befolkning.
2. Kjennetegnene familiesituasjon, utdanning og yrkesprestisje har ikke avgrenset grupper av personer som skiller seg spesielt sterkt fra hverandre m.h.p. motivasjon for fjernsynskjøp.

3. De kontrollene som har vært foretatt for inntekt og bosetting har vært så grove at de har gitt et galt bilde av sammenhengen mellom de valgte målene for motivasjon og fjernsynskjøp.

Hvilken eller hvilke av disse forklaringene som har mest for seg er det ikke mulig å si noe om før en eventuelt fikk anledning til å prøve dem mot et nytt materiale. Her er det imidlertid ikke aktuelt å avslutte med det tradisjonelle ønsket om nye undersøkelser: Spredningsprosessen er stort sett avsluttet og det vil bli vanskeligere og vanskeligere å oppdage forskjeller etterhvert som de siste fjernsynsløse kommer med i felleskapet foran skjermen. Den eneste muligheten for større avklaring ligger i eventuelle nye analyser av gamle undersøkelser, fortrinnsvis undersøkelser fra årene 1965-1969 da forskjellene mellom ulike befolkningsgrupper var størst og dermed lettest å registrere.

Noter.

1. Pr. 1/7-1960 var det 16 876 registrerte lisensbetalere. 31/12 samme år var tallet økt til 48 572.
2. I tillegg kom 5 854 frilisenser.
3. Se Østbye 1972 s. 69-75.
4. Tallene og figurene som gjelder fjernsynsutbyggingen er hentet fra Stortingsmeldinger om verkemda i Norsk rikskringkasting for budsjett-årene 1962-1971.
5. Anslagene for hvor langt senderutbyggingen er kommet har variert noe. I NRK'S årsmelding for 1970 het det at 3.71 mill. nordmenn (95,4 prosent av befolkningen) var dekket av de eksisterende senderanlegg. I årsmeldingen for 1972 vises det til en ajourført oversikt fra Teledirektoratet som anslår at det ved årsskiftet 1973/74 vil være om lag 7 % av befolkningen som er helt uten eller har mangelfull fjernsynsmottaking der de bor.
6. Ved folketellingen 1960 var det gjennomsnittlig 2.48 personer pr. husholdning i Oslo, 2.73 i Bergen, 2.93-3.78 i de øvrige fylker, og 3.09 i riket som helhet.
7. Denne indikatoren er bl. a. brukt av Østbye i studiet av spredningen av fjernsyn. Se Østbye 1972. S.29-30.
8. Se f.eks. Høst 1970 S.1.
9. I og med at en alltid må ha radiolisens for å få fjernsynslisens, har forholdstallet den greie egenskap at det aldri kan overstige 100 prosent.
10. Som en kontroll er tilsvarende tall regnet ut for utgangen av 1963 og 1968. Tallene var da h.h.v. 24,7/28,0 og 60,0/64,8. Forskjellen mellom de to målene har altså tidligere vært noe større enn ved utgangen av 1972.
11. Fjernsynskjøperne har således ikke handlet helt i overensstemmelse med Østbyes diffusjonsmodeller som predikerte en markert utflating fra omkring 1970. Se Østbye 1972. s. 81.
12. Ved beregningene er det forutsatt at antall lisensinnehavere som har lisens fra et gitt år er lik den netto økningen i lisenstallet for dette året. Så lenge avgangen av lisenser er liten i forhold til samlet lisensantall betyr denne forutsetningen lite for resultatet av beregningene.
13. Ved radio- og fjernsynsundersøkelsen 1967 var gjennomsnittsstørrelsen av familier med fjernsyn om lag 3.7 personer. Dette stemmer overens med resultater fra andre undersøkelser, som viser at familier med

barn oftere har fjernsyn enn enpersonshusholdninger. (Se Østbye 1972 s. 119-121, Torsvik 1966 s. 30, Statistisk Sentralbyrå 1967 s. 48).

14. I og med at frafallet ved lytter- og seerundersøkelsene var så høyt som 24 prosent i 1972/1973, ville en fjernsynsdekning på 50 prosent for denne delen av utvalget gitt en samlet fjernsynsdekning på 78 prosent for hele utvalget.
15. De enkelte kjennetegn er ikke definert og klassifisert på samme måte i alle undersøkelsene.

Alder. I Gallups undersøkelser fra april og oktober 1965 brukes denne inndelingen: 15-24, 25-49, 50-69, 70 år og over. I undersøkelsen fra februar 1972 er eldste aldersgruppe 65-74 år.

Utdanning. Utdanningsgrupperingene bygger på en kombinasjon av allmenutdanning og spesialutdanning. Måten inndelingene er foretatt på varierer noe mellom de forskjellige undersøkelser. Utdanningsgrupperingene er nærmere beskrevet i et notat av Berit Otnes (Otnes 1973).

Inntekt. I Gallupundersøkelsene fra 1963-1964 ble familieinntekten delt i disse tre gruppene: under 14 000, 14 000-19 999, 20 000 og over. For undersøkelsene i 1965 var grensene hevet til n.h.v. 16 000 og 25 500 kr. I Boligundersøkelsen 1967 ble opplysningene om hovedpersonens og ektefellens inntekt hentet fra likningsmateriale. Inndelingen er: under 10 000, 10 000-19 900, 20 000-29 900, 30 000 og over. I Radio- og fjernsynsundersøkelsen september/oktober 1968, ble det også brukt likningsoppgaver, men denne gang bare for hovedinntektstakerens inntekt. Inndelingen er den samme som for Boligundersøkelsen. I U-hjelpundersøkelsen 1972 er inntektsoppgavene basert på spørsmål om husholdningens inntekt. Inndelingen er: under 20 000, 20 000-29 900, 30 000-39 900, 40 000 og over.

Bosetting. Ved Gallups undersøkelser ble det skilt mellom byer, forsteder og tettbygde strøk, og spredt bebyggelse. I tabell 3 er resultatene fra de to første kategoriene slått sammen. Ved de fleste av Statistisk Sentralbyrås undersøkelser er de primære utvalgsområdene klassifisert som tettbygde når minst 50 prosent av innbyggerne er bosatt i tettbygde strøk. I Boligundersøkelsen 1967 er imidlertid skilt tettbygde/spredtbygde basert på opplysninger fra intervjuerne om beliggenheten av det enkelte hus.

Handelsfelt. For undersøkelsene 1963-1964 utgjøres Østre av Østfold-

Rogaland, Vestre av Hordaland, Bergen, Sogn og Fjordane, Midtre av Møre og Romsdal og Trøndelag, Nordre av Nordland-Finnmark. For 1966 brukte Gallup inndelingen Østlandet, Sør- og Vestlandet, Trøndelag og Nord-Norge.

16. Undersøkelsen er valgt fordi den inneholder de nødvendige bakgrunnsopplysninger (finnes i undersøkelsene 1968-1971), fordi materialet er lett tilgjengelig, og fordi forskjellen mellom menn og kvinner var mindre enn ved undersøkelsene fra 1970 og 1971. En tilsvarende tabell er foreslått av Østbye (Østbye 1972), men ikke kjørt ut p.g.a. størrelsen av materialet.
17. Her må en ta det forbehold at frafallet er spesielt stort for denne aldersgruppen, og at de unge som ikke blir intervjuet ofte er midlertidig bortreist på grunn av skolegang eller arbeid. Blandt denne delen av aldersgruppen er det naturlig å vente en lavere fjernsynsdekning enn den vi finner for dem som blir intervjuet.
18. Se note 15.
19. Tilsvarende forskjeller er forøvrig påvist både av Torsvik og Østbye. Se Torsvik 1967 tabell 5, Østbye 1972 s. 117-123.
20. Begge tendensene omtales f.eks. i Berelson og Steiners oversikt over samfunnsvitenskapelige funn, der det både heter at "people highly exposed to one medium of communication also tend to be highly exposed to other media," og at "the use, and perhaps the effectiveness of different media varies with the educational level of the audience- the higher the education, the greater the reliance on print, the lower the education, the greater the reliance on aural and picture media." (Berelson og Steiner 1964 s. 532-3). Se også behandlingen i Augedal 1970 kap. 5.
21. Undersøkelser fra USA har vist tilsvarende forskjeller i holdninger til fjernsyn blandt fjernsynsinnehavere med ulik sosial status. Se f.eks. Steiner 1964 og Glick og Levy 1962.
22. Inndelingen av utdanning etter nivåer er en litt annen i tabell 5 enn i tabell 3.
23. Inndelingen bygger på en gruppering Kari Skrede har foretatt av yrkesbetegnelser på tosiffernivå fra Nordisk yrkesklassifisering. Grupperingen er beskrevet i Skrede 1971.

LITTERATUR.

- Augedal, Egil: Eksponering for massemedia blant Oslo-folk, Oslo 1970.
- Berelson, Bernard og Steiner, Gary A.: Human Behavior. New York 1964.
- Glick, Ira O. og Levy, Sidney S.: Living with Television. Chicago 1962.
- Høst, Sigurd: Publikums bruk av radio og fjernsyn. Upublisert magisteravhandling. Oslo 1970.
- Otnes, Berit: Utdanning som bakgrunnskjenntegn i intervjukontorets undersøkelser. Notat under utarbeiding.
- Skrede, Kari: Sosioøkonomisk klassifisering av yrker i Norge, 1960. INAS-report no. 71-1. Oslo 1971.
- Statistisk Sentralbyrå: Radio- og fjernsynsundersøkelsen april 1967. Oslo 1967.
 Radio- og fjernsynsundersøkelsen september/oktober 1968. Oslo 1968(a).
 Boligundersøkelsen oktober 1967. Oslo 1968 (b)
 Radio- og fjernsynsundersøkelsen februar 1969. Oslo 1969.
 Radio- og fjernsynsundersøkelsen juni/august 1970. Oslo 1970.
 Radio- og fjernsynsundersøkelsen februar 1971. Oslo 1971.
 Undersøkelse av holdninger til norsk utviklingshjelp. Oslo 1972.
 Radio og fjernsynsundersøkelsen november 1972. Oslo 1973 (a).
 Radio- og fjernsynsundersøkelsen februar 1973.
 Oslo 1973 (b).
- Steiner, Gary A.: The People look at Television. New York 1963.
- Torsvik, Per: Fem år med fjernsyn. Markedskommunikasjon nr. 2. 1966.
 Folk og fjernsyn. Minervas kvartalsskrift, Oslo 1967.
 Massemedia. I Natalie Ramsøy(red): Det norske samfunn Oslo 1968.
- Young, Michael og Willmott, Peter: Family and kinship in East London. London 1957.
- Østbye, Helge: Om innføringen av fjernsyn i Norge. Bergen 1972.

